

- законодавчо встановити обсяг гарантованих бюджетних асигнувань на забезпечення діяльності публічних бібліотек;
- врегулювати питання видавничої діяльності бібліотек.

Ми не ставимо собі за мету визначити усю нормативно-правову базу, з якою треба узгодити основний бібліотечний закон. Зрозуміло одне: слід вивчати, акумулювати, використовувати як вітчизняний, так і зарубіжний законотворчий досвід. Щодо останнього, хочу навести, як приклад, деякі позиції Закону про бібліотечне обслуговування і будівництво США (чинний з 1964 р., розповсюджується на всі публічні бібліотеки країни). Його положення передбачають:

- виділення коштів на будівництво бібліотек та їхній ремонт;
- фінансування міжбібліотечної кооперації;
- фінансування центрів бібліотечних ресурсів;
- цільове фінансування бібліотечних проєктів та програм.

Як бачимо, недостатність бюджетного фінансування притаманна не тільки бібліотекам нашої держави. У зв'язку з цим законодавство багатьох країн передбачає перехід від повністю безоплатного на частково платне обслуговування (послуги абонементу, надання інформаційних послуг, ксерокопіювання тощо), що відображено у бібліотечних законах Данії,

Великої Британії, Франції, США. Є це і у нашому законі (ст. 20), але Постанова Кабінету Міністрів України від 05.06.1997 р. № 534, яка врегулює ці питання, застаріла, обмежує господарську діяльність бібліотек, що призводить до непорозумінь із податковими органами.

Сучасна бібліотека повинна жити і розвиватися у правовому полі. Технічний прогрес, нові економічні умови функціонування, переосмислення цілей, завдань і форм роботи – все це обов'язково має бути закріплено законодавчими рішеннями.

Я впевнена, що ви, мої шановні колеги, згодні з тим, що нам потрібні такі законодавчі документи, які б допомогли зробити бібліотеки дійсно інформаційними, освітніми, дозвіллевими центрами для всіх верств населення.

Визначенню щодо потрібних законодавчих актів, сподіваємося, допоможе нова рубрика нашого журналу "Бібліотека у правовому полі". Тому давайте ретельно збирати позитивний (негативний) досвід правової практики останніх років, висвітлювати його на шпальтах "Бібліотечної планети" для того, щоб спільно внести відповідні зміни до існуючого бібліотечного законодавства.

Чекаємо ваших відгуків та запитань.

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

ГРАНІ БІБЛІОТЕЧНОЇ ОСВІТИ

Проблема забезпечення бібліотечної галузі кваліфікованими кадрами в Україні дедалі більше загострюється. Її розв'язання принципово неможливе без глибокого розуміння громадянами і владою суті сучасного інформаційного суспільства, без ґрунтовної переоцінки значення відповідної інфраструктури, органічною частиною котрої є бібліотеки. Професор В. Бабич, який багато зробив для становлення вищої бібліотечної освіти, висвітлює реальні потреби України у бібліотечних кадрах, аналізує наявний стан підготовки бібліотечних фахівців у нашій державі та за її межами

БІБЛІОТЕЧНА професія відома з давніх-давен, вона існувала в таких країнах світу, як Шумер, Вавилон, Ассірія, Стародавня Греція і Рим (III тис. до н.е. – I ст. н.е.) [1]. Це – одна з найпочесніших у світі професій, оскільки її знаряддям є книга, яка несе знання людям.

Питання самостійності бібліотечної професії постало з виникненням книгодрукування і накопиченням книг. Першими бібліотекарями були вчені люди, письменники і поети, в церковних і монастирських бібліотеках – найосвіченіші монахи.

Із збільшенням книжкових фондів і кількості відвідувачів зростали труднощі в управлінні бібліотеками. Ситуація все наполегливіше вимагала появи професійних бібліотекарів.

Формування бібліотечної професії відбулося в другій половині XIX ст.

ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕЧНИХ КАДРІВ ЗА КОРДОНОМ

Розвиток бібліотечної освіти у країнах світу відбувався різними шляхами, але спільною особливістю було те, що набуття спеціалізації з бібліотекознавства та бібліотечної справи у вищій школі здійснювалося в рамках якогось іншого фаху.

Статус спеціальної дисципліни бібліотечна справа отримала вперше у Колумбійському університеті (США) 1883 року. Тут відкрився перший

В. Бабич

бібліотечний факультет. В Європі першу кафедру бібліотекознавства і бібліотечної справи було створено 1886 року в Геттінгенському університеті (Німеччина) [4].

Таким чином, університетська бібліотечна освіта, до якої в подальшому увійшла й галузь інформації, має понад столітню історію. З розвитком науки і техніки виникали нові вимоги й до бібліотечної професії, що викликало необхідність підготовки спеціалістів вищої кваліфікації. Відбувалась еволюція бібліотечної освіти, змінювались і вдосконалювались її структура, принципи, зміст, форми та методики навчання тощо. На дипломованого бібліотекаря покладалися завдання організації, керівництва і планування бібліотечних процесів (комплектування, систематизація фондів, довідково-бібліографічне та документне обслуговування і т. ін.). Від нього вимагалось вміння вирішувати питання наукової організації праці та раціонального використання фондів, технічного оснащення бібліотеки, автоматизації бібліотечних процесів. Поряд зі словом "бібліотека" з'явилися і закріпилися такі поняття, як "документація", "інформація", "комп'ютеризація", а бібліотечна професія відповідно набула нових особливостей.

У даний час в усьому світі склалися три рівні вищої освіти у галузі бібліотекознавства і бібліотечної справи, які дають право на отримання ступенів бакалавра, магістра та доктора. У розвинутих країнах Заходу навчання за програмами бібліотечно-інформаційного циклу здійснюється, в основному, на другому ступені вищої освіти і завершується присвоєнням звання магістра. Для отримання ступеня магістра бібліотечно-інформаційної сфери необхідно мати спеціальну освіту на рівні бакалавра або вищу небібліотечну освіту в будь-якій галузі знання.

Підготовка бібліотечних кадрів в Україні

Підготовка кадрів вищої кваліфікації для бібліотек у нашій країні розпочалась у новоствореному Харківському інституті народної освіти (ХІНО; пізніше – Харківський державний бібліотечний інститут, ХДБІ), де в 1925/1926 навчальному році було відкрито факультет політосвіти. Його випускники готувалися до роботи в червоних кутках, хатах-читальнях, клубах, бібліотеках. У 1927/1928 навчальному році в ХІНО було організовано бібліотечне відділення. Його випускники отримували кваліфікацію організатора бібліотечної роботи. Саме з цього періоду бере початок вища бібліотечна освіта в Україні.

У 1964 році ХДБІ перейменовано у Харківський державний інститут культури (ХДІК). У цей період навчання студентів здійснювалося за спеціалізаціями: масові і наукові бібліотеки, технічні бібліотеки, книгознавство. На базі навчально-консультаційного пункту в Києві 1961 року відкрито Київську філію ХДІК, а 1968 року його реорганізовано в Київський державний інститут культури (КДІК. Ни-

ні – Київський національний університет культури і мистецтв, КНУКіМ). У 1979 році відкрито Рівненський державний інститут культури на базі філії КДІК. Це позитивно вплинуло на підготовку фахівців з вищою бібліотечною освітою.

З роками, враховуючи еволюційний розвиток бібліотек, відбувалася подальша трансформація бібліотечної освіти. Готувалися бібліотечні кадри за типами бібліотек, за галузями знання із врахуванням функціональних обов'язків працівників книгозбірень; активно йшов пошук шляхів удосконалення підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери, приведення її у відповідність з потребами практики.

У бібліотеках у кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття все ширше почала застосовуватися сучасна техніка, впроваджувалися нові комп'ютерні технології, що значно розширювало можливості задоволення потреб різних категорій читачів в інформації, накопиченій в друкованих джерелах та на нетрадиційних носіях. Це, у свою чергу, вимагало для роботи в бібліотеках фахівців нової формації, що спонукало бібліотечні факультети урізноманітнити підготовку кадрів. Враховуючи потреби практики, на бібліотечному факультеті КДІК у 1993–1994 роках творчим колективом під керівництвом декана В. Бабича було розроблено нову концепцію підготовки кадрів бібліотечно-інформаційної сфери і розвитку факультету на тривалу перспективу.

Практичним втіленням концепції стала перебудова структури бібліотечного факультету, його реорганізація, при збереженні діючого кадрового потенціалу, у факультет бібліотечно-інформаційних систем з двома відділеннями: універсальних бібліотечно-інформаційних систем та галузевих бібліотечно-інформаційних систем. На підставі розроблених нових навчальних планів запроваджено модульну систему підготовки кадрів.

Концепція передбачала, крім традиційної підготовки фахівців (бібліотекар-бібліограф публічних та наукових бібліотек, бібліотекар-бібліограф бібліотек для дітей та юнацтва), готувати на замовлення бібліотек та інших організацій бібліотекарів-соціологів, бібліотекарів-психологів дитячого та юнацького читання, бібліотекарів-фондовиків, бібліотекарів-каталогізаторів, бібліотекарів з обслуговування громадян з обмеженими фізичними можливостями, бібліотекарів-бібліографів інформаційного маркетингу, бібліотекарів-технологів автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, бібліографів-архівознавців, бібліографів-музезнавців, бібліотекарів-бібліографів у галузі бізнесу, викладачів бібліотечно-бібліографічних дисциплін, бібліографів-референтів гуманітарного, науково-технічного, сільськогосподарського, медичного профілю, менеджерів бібліотечної справи, бібліотекарів-бібліографів з патентної інформації, бібліографів інформаційних систем НТІ.

Оскільки рамки спеціальності "Бібліотекознавство та бібліографія" стали вузькими для підготовки необхідних фахівців для сучасних бібліотек та інших споріднених установ і організацій, за клопотанням деканатів бібліотечних факультетів Київського та Харківського інститутів культури у 1995 році було введено нову спеціальність "Документознавство та інформаційна діяльність", що дало можливість забезпечити бібліотечно-інформаційну сферу потрібними фахівцями. Введення нової спеціальності дозволило КДІК організувати факультет "Документознавство та інформаційна діяльність" і розпочати підготовку спеціалістів із кваліфікацій документознавець-менеджер, документознавець-референт, документознавець-архівіст. Аналогічно розширив сферу підготовки фахівців у межах нової спеціальності й ХДІК.

В основу нової концепції підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців було покладено такі принципи: збереження цілісності бібліотечної професії; розширення сфери підготовки і використання спеціалістів за межами бібліотек для документно-інформаційних комунікацій; формування професії документознавця-інформаціолога. За цих умов, на думку розробників концепції, бібліотекар-бібліограф спроможний після закінчення ВНЗ працювати у бібліотеці будь-якого типу і виду, на будь-якій функціональній ділянці бібліотечної галузі [6].

У той час спеціалістів вищої кваліфікації випускали бібліотечні факультети Київського, Харківського, Рівненського інститутів культури та Миколаївська філія КДІК; 26 училищ культури готували молодших спеціалістів. Щорічний випуск спеціалістів з вищою освітою становив 1 500 осіб і 1 200 – із середньою спеціальною освітою. Ця кількість лише на 40% компенсувала природну плінність кадрів. Залишалася висока питома вага бібліотекарів без фахової підготовки (близько 25%). З цієї причини зростання у бібліотеках частки дипломованих спеціалістів майже не відбувалося [7].

На факультеті бібліотечно-інформаційних систем КДІК навчання студентів проводилось у трьох формах: стаціонарній – з терміном навчання 4 роки, заочній та вечірній – по 5 років. Щорічно на стаціонар приймалося 150–200 осіб, на заочне відділення 170–200 осіб, на вечірне – 25 осіб. Всього на факультеті навчалось 2 184 студенти, в тому числі іноземні студенти з 10 країн світу. За 25 років КДІК підготував близько 20 тис. спеціалістів бібліотечної справи [8].

Навчання студентів здійснювали 7 загальнонаукових та 7 спеціальних кафедр. Спеціальними були: кафедри бібліотекознавства, документознавства, аналітико-синтетичної обробки документів, бібліографознавства та інформаційних ресурсів, загальної бібліографії, інформатики і інформаційних технологій, дитячого та юнацького читання. На них

працювали близько 70 професорів, доцентів, ст. викладачів, викладачів, що забезпечували підготовку висококваліфікованих спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери. Функціонували також навчальні лабораторії, зокрема технічних засобів, комп'ютерні класи [8].

Це був період розвитку галузі, коли бібліотеки все більше урізноманітнювали діяльність, вводили нові види послуг, упроваджували нові технічні засоби, переходили на сучасні комп'ютерні технології, що потребувало специфічних знань із редакційно-видавничої та підприємницької діяльності, маркетингу, менеджменту, комп'ютерних систем, консервації та реставрації документів. У той час держава створювала умови ВНЗ і училищам культури для забезпечення потреб бібліотек у кваліфікованих кадрах. Бібліотечний працівник отримував зарплату приблизно таку, як учитель, лікар та інший спеціаліст з вищою освітою.

В даний час у бібліотечно-інформаційній сфері в Україні готують фахівців таких рівнів: молодший спеціаліст – ВНЗ I–II рівнів акредитації; бакалавр – ВНЗ II–III рівнів; спеціаліст – ВНЗ III–IV рівнів; магістр – ВНЗ IV рівня акредитації.

Перехід на підготовку бакалаврів і магістрів слід розглядати як позитивне явище, оскільки це сприяє включенню вітчизняної бібліотечно-інформаційної освіти в загальноосвітній освітній простір, дає можливість для реального співробітництва в даній галузі, стандартизації бібліотечно-інформаційної освіти та забезпечення конвертованості наших дипломів.

При відкритті нових спеціалізацій, на наш погляд, слід керуватися основними положеннями соціального маркетингу щодо вузівської діяльності – готувати спеціалістів, які мають попит на ринку праці, орієнтуватися на замовлення установ та організацій. Постійний аналіз ринку праці – неодмінна умова подальшого існування тих чи інших спеціалізацій та відкриття нових.

Наразі ситуація з підготовкою спеціалістів для бібліотечно-інформаційної сфери незадовільна, що зумовлено прямим нехтуванням протягом багатьох років кадровими потребами бібліотек, залишковим принципом фінансування культури. Нині стан справ ще більше погіршується, оскільки різко скоротився набір студентів у ВНЗ різних рівнів акредитації, що готують фахівців для бібліотек. Бібліотеки – це державні установи, вони фінансуються з бюджету і держава повинна забезпечувати їх кваліфікованими кадрами. За власний рахунок у ВНЗ різних рівнів акредитації освоювати цю складну, відповідальну і дуже важливу для інформаційного розвитку суспільства професію при мізерній зарплаті наші громадяни неспроможні.

Останнім часом КНУКІМ готував кадри лише з однієї спеціальності "Бібліотекознавство. Книгоз-

навство. Бібліографія" і двох кваліфікацій: книгознавець, менеджер видавничої діяльності; бібліотекознавець, менеджер бібліотечно-інформаційних систем і технологій. А в 2004/2005 навчальному році для бібліотек готуються фахівці лише за однією кваліфікацією – бібліотекознавець, менеджер бібліотечно-інформаційних систем і технологій. Стационарно навчаються на першому курсі 18 студентів, на другому – 14, на третьому і четвертому – ще менше, заочно на всіх курсах – трохи більше сотні. У 2005 році випущено 32 бакалаври, які навчалися на заочному відділенні. Фахівців готує лише кафедра "Бібліотекознавство та інформаційні ресурси" у складі близько 10 викладачів. До речі, КНУКіМ відкрив філії для підготовки, в тому числі й бібліотечних кадрів, у Сімферополі, Калуші, Ужгороді. Тут заочно навчаються за власні кошти випускники училищ, які прагнуть здобути диплом спеціаліста. Так, в Ужгородській філії навчаються на другому і третьому курсах по 10 осіб, на четвертому – 15. У Калуші на другому курсі навчаються 12, на третьому – 18, на четвертому – 20 осіб. Така розпорошеність, звісно, не сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Безумовно, їх підготовку слід зосередити в Києві, де є відповідні база і склад викладачів.

У Харківській державній академії культури (ХДАК) започатковано підготовку фахівців за новими профілізаціями: "Бібліотечний менеджмент і маркетинг", "Формування бібліотечних фондів", "Бібліотечно-інформаційне обслуговування", "Бібліотечне обслуговування дітей та юнацтва", "Бібліографічне забезпечення бібліотечної діяльності". З 1999/2000 навчального року в межах спеціальності "Бібліотекознавство і бібліографія" відновлюється підготовка бібліографів-книгознавців, менеджерів видавничої діяльності. Розроблено освітньо-професійні програми для бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Підготовка фахівців у галузі бібліотекознавства, бібліографії, документознавства та інформаційної діяльності здійснюється на базі нових освітніх та інформаційних технологій [9]. У межах спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія" введені спеціалізації, орієнтовані на нові технології: бібліотекознавство та організація електронних комунікацій; інформаційний менеджмент; менеджмент книговидавничої справи; бібліографія, книгознавство та організація книготорговельної діяльності, які користуються підвищеним попитом. У 2004/2005 навчальному році за спеціальністю "Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія" у ХДАК навчаються 343 студенти, з них стационарно – 160 осіб, 183 – заочно. За державним замовленням стационарно навчаються 100 і заочно – 90 студентів.

ХДАК готує спеціалістів бібліотечно-інформаційної сфери значно ширшого спектра кваліфікацій

у порівнянні з КНУКіМ, але кількість випускників теж не відповідає реальним потребам навіть харківського регіону.

Рівненський державний гуманітарний університет готує фахівців для бібліотек з однієї спеціальності: "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія". На курс набираються 30 чоловік на стационарну форму навчання і 45 – на заочну. За кошти держави у 2004 році університет закінчили 8 випускників, у 2005 році мають закінчити 6. На навчання за державні кошти у 2004/2005 навчальному році прийняли 1 особу. Заочники вчать три роки після закінчення училища культури і тільки за власні кошти. На всіх курсах здобувають очно і заочно бібліотечну освіту на рівні спеціаліста. Кількість їх теж незначна, враховуючи потребу у таких фахівцях навіть у цьому регіоні. Магістрів ще не готують.

Підготовку бібліотечних кадрів розпочато у нещодавно створеному Луганському державному інституті культури і мистецтв.

Бібліотекарів для шкільних книгозбірень готують Львівський національний університет імені Івана Франка та Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова в межах спеціальності українська мова і література, на курсах навчається по 15-20 осіб. Вони отримають кваліфікацію учитель української мови і літератури – бібліотекар шкільних бібліотек. Враховуючи, що в країні функціонують понад 22 тис. загальноосвітніх навчальних закладів, у кожному з яких має бути хоча б один кваліфікований бібліотекар, то така мізерна кількість студентів, які освоюють цю професію, проблеми кадрів не вирішує.

Молодших спеціалістів готують 25 училищ культури. В них навчаються на курсах по одній групі стационарно і по одній – заочно. Так, у Київському училищі культури кількість студентів бібліотечної спеціальності 1 і 2 курсів становить по 11 студентів, третього – 12, заочників (на двох курсах) – 22 особи. За державні кошти на стационарному відділенні навчаються 80% студентів, на заочному – 50%. Приблизно така ж картина і в інших училищах культури. На жаль, підготовка кадрів бібліотечно-інформаційної сфери з площини розвитку перейшла в Україні за часів правління другого Президента у площину занепаду.

Нині в Україні функціонують понад 40 тис. бібліотек різних типів і форм власності, в тому числі 18 664 бібліотеки – системи МКіМ України.

У 2003 році в бібліотеках України працювало 49 889,5 бібліотечних працівників, у тому числі в бібліотеках системи МКіМ України – 34 968 [10]. Серед працівників бібліотек системи МКіМ України повну вищу освіту мали 11 483 особи, в тому числі вищу бібліотечну – 8 373, середню спеціальну – 16 676; не мали вищої і середньої спеціальної осві-

ти – 6 809 працівників, з них 591 – у бібліотеках для дітей. Кількість дипломованих спеціалістів у бібліотеках з кожним роком катастрофічно зменшується, оскільки набір на навчання на цю важливу для розвитку економіки, науки, техніки, культури, інформаційного забезпечення різних галузей народного господарства професію звівся до мінімуму.

За даними спеціального дослідження "Соціальний портрет бібліотекаря", проведеного НПБ України у 2000 році, в бібліотеках працювало 11% пенсіонерів [12], що в кількісному вираженні становило приблизно 3 846 працівників. Потреба у бібліотечних дипломованих кадрах станом на квітень 2005 року складає 10 655 спеціалістів. Якщо врахувати, що в бібліотеках працює більше 10% спеціалістів передпенсійного віку, то питання нестачі кадрів ще більш загострюється. Крім того, в 1 593 бібліотеках інших форм власності трудиться ще 11 831 працівник, серед яких теж є співробітники без спеціальної освіти і, як мінімум, 10% осіб пенсійного віку, тобто – 1 183 чол. Всього потреба в кадрах вже тепер становить близько 12 тис. фахівців.

Такі спеціалісти необхідні бібліотекам, що є державною власністю і фінансуються з державного бюджету. Отже, левову частку підготовки кадрів для бібліотечно-інформаційної сфери держава повинна взяти на свої плечі, бо бізнесмени вкладати кошти у непрестижну професію не будуть. Батьки теж зацікавлені повернути вкладені в освіту дитини гроші у вигляді кар'єри та гідної зарплатні і тому не хочуть направляти своїх дітей на освоєння бібліотечної професії. Терміново потрібно різко збільшити державне замовлення на підготовку бібліотечних кадрів або виділити з бюджету бібліотекам спеціальні кошти для підготовки необхідної їм кількості фахівців на підставі трохсторонніх угод "суб'єкт навчання – роботодавець – вищий навчальний заклад". Слід відновити систему працевлаштування таких випускників та їхній державний розподіл. У разі нехтування цим бібліотеки, в кращому випадку, перетворюються з важливих культурно-освітніх та інформаційних установ у книгозбірні, де видаватимуть і прийматимуть літературу, бо непрофесіонали, які в них працюватимуть, не зможуть забезпечити діяльність цих закладів на рівні сучасних вимог суспільства.

Наданий студентам дозвіл самостійно працевлаштовуватися призвів до того, що до бібліотек йшла працювати лише незначна частина випускників. Інші – влаштовувалися на роботу з більшою платнею переважно на тих ділянках, де не потрібно мати фахові бібліотечно-бібліографічні знання. Доцільним було б законодавче рішення про трирічне відпрацювання в бібліотеках працівників, які навчалися за державні кошти. В іншому разі бібліотеки невдовзі залишаться без дипломованих спеціалістів.

Потреба реформування бібліотечної освіти зумовлена новою інформаційною ситуацією, що склалася в Україні, необхідністю створення національної системи НТІ, удосконалення роботи бібліотек. Трансформація освіти повинна сприяти цілеспрямованому втіленню у життя української ідеї державотворення, формуванню національної свідомості, розвитку почуття національної гідності та самоповаги, базуватися на навчанні державною мовою. Організація національної інформаційно-бібліотечної системи вимагає підготовки фахівців нової формації з урахуванням кращих традицій української національної самосвідомості, шанобливого ставлення до культурних цінностей та національно-культурних традицій усіх націй і культур, які проживають на території України.

Входження України до світового інформаційного співтовариства вимагає підготовки фахівців, які б мали навички використання сучасних інформаційних ресурсів, уміли знаходити, збирати, поширювати інформацію, своєчасно та якісно задовольняти потреби суспільства, враховувати той факт, що в умовах ринкової економіки інформація є не тільки джерелом знань, але й товаром.

Необхідність реформування вищої освіти бібліотечно-інформаційної сфери обґрунтовує в своїй статті і М. Слободяник: "Для сучасного бібліотекаря вже недостатньо функцій книгознавця, бібліографознавця. Він одночасно має бути ще й науковцем, інформацієзнавцем, інтернавігатором, творцем вторинної інформації (довідкової, аналітичної, реферативної). Тобто формується нова комплексна професія – науково-інформаційний працівник" [13].

Великим науковим бібліотекам, включаючи обласні, необхідно надати статус науково-дослідних установ, а бібліотечних працівників, які займаються науково-дослідною, науково-методичною, науково-бібліографічною роботою, перевести на посади наукових працівників. Вони мусять мати відповідну підготовку і гідну оплату праці.

Взагалі, бібліотечним спеціалістам бажано було б надати статус державних службовців. Підняти їхню заробітну плату до такого рівня, який забезпечував би їхні соціальні потреби, підвищував престиж обраної професії, стимулював би до плідної діяльності протягом багатьох років.

Як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, для зменшення плінності бібліотечних кадрів необхідно приймати до навчальних закладів лише тих осіб, які мають стійкий інтерес до бібліотечно-інформаційної діяльності та професії бібліотекаря-бібліографа, свідомо її обирають і пов'язують з нею свої подальші плани. Тому навчальні заклади і бібліотеки мають розгорнути широку профорієнтаційну роботу із залучення молоді до освоєння бібліотечної професії.

На наш погляд, в Україні треба провести ряд досліджень, результати яких дали б можливість науково обґрунтувати оптимальну кількість публіч-

них, наукових, спеціальних бібліотек з врахуванням соціальних нормативів, потреб розвитку окремих регіонів та галузей економіки, освіти, культури та ін.; встановити номенклатуру спеціалістів, необхідних для бібліотек, враховуючи при цьому посадові обов'язки, виконання яких вимагає спеціальної бібліотечної освіти.

На цій основі варто розробити державну програму "Бібліотечні кадри", в якій визначити потреби для держави в цілому, а також окремих регіонів та відомств у кваліфікованих кадрах для публічних, наукових універсальних, спеціальних бібліотек, бібліотек для дітей та юнацтва як на даний час, так і на перспективу, скажімо до 2015–2020 років. На основі цих даних можна спланувати кількість навчальних закладів для підготовки фахівців різного рівня кваліфікації, зокрема училищ чи коледжів, інститутів чи університетів, де б відповідно готувалися у потрібній кількості молодші спеціалісти, бакалаври, спеціалісти, магістри, кандидати і доктори наук. Враховуючи специфіку України, наявність великої кількості різних бібліотек, на наш погляд, доцільно організувати підготовку кадрів за типами бібліотек з урахуванням функціональних обов'язків, а також галузей знання. Можливо, варто було б спрофілювати факультети або навіть ВНЗ, коледжі, училища культури на підготовку спеціалістів для публічних, наукових, спеціальних бібліотек, бібліотек для дітей та юнацтва, а також для інших закладів документно-інформаційної сфери.

Практика свідчить, що нині, як ніколи, необхідно розробити модель спеціальності, яка включала б не лише вимоги до професійних знань, а й до загальної культури, що досягається обізнаністю з вітчизняною й світовою історією, літературою, мистецтвом, іноземними мовами, розвитком науки, техніки, проблемами економіки. Навчати студентів потрібно на перспективу з метою використання набутих знань у майбутньому.

З проголошенням суверенітету Української держави, коли у країні було створено Вищу атестаційну комісію, робота з підготовки наукових кадрів у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, історії бібліотечної справи дещо поліпшилася, але захищається дисертацій небагато. Окрім цього результати наукових досліджень втілюються у практику повільно, тому суттєвого впливу на стан справ у бібліотечній галузі вони не мають. Крім того, тематика дисертаційних наукових робіт не завжди відповідає завданням практики і сприяє розв'язанню проблем, які стоять перед сучасними бібліотеками та іншими організаціями бібліотечно-інформаційної сфери. Зважаючи на завдання удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, доцільно внести суттєві зміни до структури навчальних закладів. Кількість навчальних закладів, що готують молод-

ших спеціалістів і бакалаврів, слід значно скоротити, залишити один на кілька областей, поліпшити їхню матеріальну базу та забезпечити кваліфікованим професорсько-викладацьким складом. Це дало б можливість готувати висококваліфікованих фахівців вказаної категорії, адже розпорошеність навчальних закладів веде до примітивізму в підготовці кадрів.

На наш погляд, давно назріла необхідність об'єднати КНУКіМ з ДАКККіМ під єдиним управлінням і одним дахом, спрямувати їхні творчі колективи на більш ефективну діяльність. Об'єднання вищевказаних структур у єдиний комплекс сприяло б не тільки поліпшенню підготовки, перепідготовки та безперервної освіти бібліотечних кадрів, а й мало б економічний ефект.

Доцільно було б створити у структурі КНУКіМ науково-дослідний консультативний центр у галузі бібліотечно-інформаційної освіти, який відповідав би за її розвиток. До функцій центру входили б розробки методологічного, філософського і теоретичного характеру в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформаційної діяльності, а також наукове обґрунтування змісту фахової освіти, її прогнозування; вивчення відповідності рівня освіти вимогам практики, потреб у спеціалістах бібліотечно-інформаційного профілю; розробка програм підготовки та перепідготовки спеціалістів; координація випуску навчальної літератури тощо. Центр також міг би надавати консультативну допомогу іншим навчальним закладам, бібліотекам, органам інформації, слугувати лабораторією передового досвіду у підготовці кадрів, їхній адаптації на виробництві, у переході до нових технологій.

При цьому центрі варто створити координаційну раду з питань науково-дослідної роботи у бібліотечно-інформаційній сфері, яка б реєструвала і затверджувала теми науково-дослідних робіт, кандидатських і докторських дисертацій, спрямовувала б їх на розв'язання актуальних наукових проблем у цій галузі.

ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД

Як відомо, якість навчання визначається, головним чином, професорсько-викладацьким складом, який є обличчям ВНЗ, наявністю в ньому провідних вчених галузі, наукових шкіл. Найсучасніші інформаційні технології не здатні замінити викладача. Без його активної участі освоїти масив освітньої програми з будь-якої спеціальності, по суті, неможливо. Кваліфікований викладацький склад – це золотий скарб ВНЗ. На його підготовку витрачається багато часу і коштів. Прикро, але вищі навчальні заклади України втратили переважну більшість досвідчених викладачів спеціальних бібліотечних дисциплін.

Підготовка викладачів повинна здійснюватися в аспірантурі та докторантурі, йти у напрямі поглиблення наукових та практичних знань, удосконалення педагогічної майстерності, оволодіння новими технологіями. Важливо забезпечити умови для

постійного підвищення кваліфікації викладачів шляхом стажування у провідних навчальних закладах, бібліотеках країни та за кордоном.

Наші викладачі через економічну скруту майже ізольовані від інформації не тільки світу, але й своєї власної країни. Ініціатива і бажання навчати студентів на рівні сучасних вимог у них великі, але матеріально-технічні можливості обмежені. Важливо створювати у навчальних закладах атмосферу здорового плюралізму, толерантності, конкуренції ідей, поглядів, теорій та методик навчання. Заробітна плата викладачів має бути диференційованою залежно від рівня професійної підготовки та якості їхньої роботи. Оплату праці професорсько-викладацького складу необхідно довести до рівня провідних зарубіжних країн, щоб забезпечити належний добробут і дати їм можливість зосередитися на навчальній та науково-дослідній роботі. Слід також удосконалити систему морального та матеріального стимулювання їхньої роботи.

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА БІБЛІОТЕЧНИХ КАДРІВ

Велике значення для поліпшення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів має безперервна освіта працівників бібліотек. За одностайною думкою спеціалістів, значна частина нинішніх бібліотекарів не підготовлена до успішної роботи в бібліотеках у період упровадження новітніх технологій, у докорінно змінених економічних, політичних і соціальних умовах. Дані дослідження "Соціальний портрет бібліотекаря" засвідчили, що "колективи в базових бібліотеках мають стабільний кадровий склад. Спеціалісти, які працюють 11-20 і понад 20 років, складають переважну більшість – 70%" [12]. Відомо також, що рівень знань випускника ВНЗ має випереджати рівень, який існує в галузі його професійної спеціалізації. Обсяг знань у будь-якій сфері подвоюється кожні 10 років, а обсяг знань спеціаліста з вищою освітою в результаті природного процесу забування скорочується кожні 10 років приблизно на 50%. Саме ця численна вікова категорія бібліотечних працівників, на наш погляд, потребує оновлення знань щодо сучасних інформаційних ресурсів, освоєння нових комп'ютерних технологій, мережі Інтернет. Постає нагальна проблема підвищення їхньої кваліфікації в загальнодержавному масштабі.

Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти при ДАКККіМ кілька років тому здійснив значну роботу з організації сучасної безперервної освіти працівників різних бібліотек та інформаційних служб [14]. Але він не може забезпечити підвищення кваліфікації необхідній кількості бібліотечних працівників України через незначні державні асигнування, а окремі гранти Посольства США в Україні, Британської Ради в Україні, Гете-Інституту в Києві справи не вирішують.

У кожній великій науковій бібліотеці, включаючи обласні, у ЦБС має бути цільова програма постійного навчання, перенавчання та підвищення

кваліфікації, поповнення професійних знань працівників з сучасних інформаційних технологій і автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, взагалі з питань забезпечення пріоритетних напрямів культурно-просвітницької та інформаційної діяльності.

Слід створити таку атмосферу, за якої бібліотечні працівники самі були б зацікавлені в систематичному поповненні власних професійних знань протягом всієї трудової діяльності. В деяких розвинутих зарубіжних країнах, якщо бібліотечний працівник протягом п'яти років суттєво не підвищив свою кваліфікацію, його зарплата зменшується. Продовження освіти повинно здійснюватися безперервно.

"Як професіоналу бібліотекареві треба усвідомлювати свою гуманістичну місію, дотримуватися норм професійної етики, підвищувати авторитет своєї професії і бібліотеки, досконало знати свою справу, берегти і розвивати благородні традиції вітчизняного бібліотекознавства, постійно самовдосконалюватися тощо", – зазначають сучасні науковці [14].

Сподіваємося, що Україна зможе підготувати таких спеціалістів, які б допомогли молодій державі увійти у світовий інформаційний простір.

Список використаної літератури

1. Самійленко Т.П. Бібліотечна професія. Історія і сучасність // Бібліотека у демократичному суспільстві. – К., 1995. – С. 67.
2. Керзум И.В. Библиотечная профессия в ФРГ // Науч. и техн. 6-ки СССР. – 1989. – № 7. – С. 38–39.
3. Бабич В. С. Еволюція бібліотечно-інформаційної освіти. – К., 1997. – С. 3.
4. Проблемы высшего образования библиотечных и информационных работников // Информатика: Экспресс-информ. – М., 1994. – № 6. – С. 2-7.
5. Костюков М.В. Москва – Штутгарт // Библиотекосведение. – 1996. – № 1. – С. 58-59.
6. Кушнарченко Н.В., Брагіна Г.М. Нова концепція вищої бібліотечно-інформаційної освіти // Бібліотека у демократичному суспільстві. – К., 1995. – С. 55.
7. Селіверстова К.Т., Бабич В.С., Пашкова В.С. Бібліотечну освіту – на рівень міжнародних стандартів і вимог вітчизняної практики // Збірник наукових праць. – К., 1995. – Вип. 3. – С. 44.
8. Бабич В.С., Пашкова В.С. Шляхи удосконалення підготовки фахівців для документально-інформаційної сфери: Матеріали до концепції розвитку ф-ту бібл.-інформ. систем Київ. держ. ін-ту культури. – К., 1994. – С. 8.
9. Шейко В., Кушнарченко Н. Харківська вища школа бібліотечно-інформаційної та книгознавчої освіти в контексті історії та сьогодення // Вісн. Книжк. палати. – 2004. – № 7. – С. 32.
10. Бібліотечна Україна в цифрах. – К., 2004. – С. 3-4.
11. Онищенко О.С. Яка бібліотека нам потрібна // Україна. Наука і культура. – К., 2004. – Вип. 32. – С. 60.
12. Савіна З.І. Соціальний образ українського бібліотекаря 90-х років // Український бібліотекар: минуле, сучасне, майбутнє. – К., 2000. – С. 5.
13. Слободяник М.С. Інформаційне забезпечення процесу реформування вищої освіти України // Бібліотекосназдо. Документосназдо. Інформологія. – 2004. – № 2. – С. 4-7.
14. Скарн В., Хіміч Я., Шевченко І. Напрями діяльності Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти // Бібл. планета. – 2003. – № 3. – С. 30–31.
15. Каліберда Л.П. Етичні основи бібліотечної професії // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє. – К., 1998. – С. 58.